
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 378.147:7+93085

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ "ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ" ДЛЯ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ТА ХОРЕОГРАФІЇ

Батюк З. С.

У статті обґрунтовується доцільність викладання курсу "Історія української культури" з урахуванням специфіки підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, хореографії та світової художньої культури. Мотивуються особливості підготовки таких фахівців, а також відповідні вимоги до тематики лекційного курсу та до методів роботи зі студентами.

Ключові слова: українська культура, популярна культура, народна звичаєво-обрядова культура.

В статье обосновывается целесообразность преподавания курса "История украинской культуры" с учетом особенностей подготовки будущих учителей музыкального искусства, хореографии и мировой художественной культуры. Мотивируются особенности подготовки таких специалистов, а также соответствующие требования к тематике лекционного курса и к методам работы со студентами.

Ключевые слова: украинская культура, популярная культура, народная обрядовая культура.

The article substantiates the advisability of teaching a course of "The History of the Ukrainian Culture" taking into account peculiarities of preparing future teachers of musical art, choreography and world culture. It describes the causes of peculiarities in the training of such specialists and corresponding requirements to a course of lectures and methods of work with students.

Key words: the Ukrainian culture, popular culture, folk ritual culture.

У контексті "Закону про вищу освіту" від липня 2014 р., Міністерство освіти і науки звертає увагу педагогічних і науково-педагогічних працівників на те, що на них покладена особлива місія виховання високих моральних якостей та формування громадян, відданих своїй країні. Актуалізація виховної функції у викладанні курсу "Історія української культури" є особливо важливою у вишах східних та південних регіонах України. Крім цього, слід зазначити, що дана дисципліна вивчається студентами різних вишів і спеціалізацій, від суто технічних до гуманітарних, педагогічних, мистецьких. Існує своєрідний стандарт програми такого курсу, який служить орієнтиром для створення викладачем свого варіанту з урахуванням особливостей підготовки того чи іншого фахівця.

Актуальність окресленої проблеми пов'язана, по-перше, з необхідністю активізувати виховну функцію при плануванні і розгляді вибраних тем робочої програми, по-друге, з недоцільністю дублювання питань, передбачених у споріднених курсах (за навчальним планом підготовки фахівців мистецьких дисциплін таких навчальних предметів три: історія України, світова художня культура та історія української культури)

Саме тому **метою** даної роботи є обґрунтування доцільності внесення ґрунтовних змін до стандартної тематики та змісту програми курсу "Історія української культури", виходячи із специфіки навчального процесу і майбутньої мистецько-педагогічної діяльності спеціаліста. Виникає потреба відповідного аналізу та мотивації змін не тільки з точки зору інформаційного аспекту, але і методичного, що особливо важливо.

Аналіз програм та робочих планів з навчальної дисципліни "Історія української культури" для студентів найрізноманітніших спеціальностей, які дуже широко представлені в інтернет-ресурсах [7], свідчить про формальний підхід до вибору тематичного матеріалу, про часткове, а іноді і повне ігнорування особливостей майбутньої професії того чи іншого спеціаліста, а також про відсутність постановки виховних психолого-педагогічних завдань. Такий стан свідчить про те, що процес адаптування змісту зазначеного навчального курсу до особливостей тієї чи іншої професії, є достатньо складний і вимагає глибокого вивчення особливостей майбутньої практичної діяльності фахівця.

Аналіз змісту стандартних робочих програм курсу "Історія української культури", курсу "Історії України", а також курсу "Світова художня культура", передбачених для студентів мистецьких спеціальностей, виявив істотні резерви для оптимізації змісту курсу "Історія української культури". Ці резерви пов'язані з рядом об'єктивних чинників.

По-перше, як вже згадувалося, курс "Історія української культури", який вивчається на 1-му році навчання, дуже тісно пов'язаний з курсом "Історії України" (теж 1-й курс). Багато тем по суті повторюється з певним акцентом на ті чи інші здобутки художньої культури. Безумовно, зазначені курси близькі, але кожен з них має свій предмет і свою логіку висвітлення матеріалу. Ці питання детально не досліджувалися перш за все тому, що сама назва курсу – "Історія української культури" – "спокушала" до лінійно-хронологічного, а не культурологічного підходу розкриття тематики. Лінійно-хронологічний підхід дуже чітко систематизує весь матеріал у часі. Натомість культурологічний – можна характеризувати як поліфонічний, багатоплановий. Виходячи з того, що людині властиві різні форми мислення, можна уточнити, що розгляд явищ в історичній ретроспективі забезпечується, в основному, лінійно-понятійним мисленням людини, а культурологічний – крім понятійного, ще й асоціативно-образним.

Можливо, віддаючи належну повагу дидактичному принципу "повторення", практика дублювання і допустима у системах підготовки медиків, інженерів, агрономів та ін., хоч тут також можливі більш цікаві варіанти. Але, коли мова йде про підготовку спеціаліста, який у майбутньому буде працювати з дітьми, доцільно ставити більш ширші вимоги до його ерудиції та здатностей формувати у дітей відповідну систему цінностей. Саме тому у курсі "Історія української культури" логічно відійти від дублювання питань у споріднених навчальних курсах і більшою мірою використовувати матеріал, пов'язаний не тільки з хронологічно-обумовленою інформацією.

По-друге, студенти, проходячи спеціалізований курс СХК, на старших курсах цілеспрямовано і професійно вивчають українську художню культуру (підкреслимо – саме **художню**). Знову ж таки постає питання доцільності дублювання інформації (і вимог до тестів, заліків, екзаменів).

По-третє, "Історія української культури" – це більше, ніж навчальний предмет. Вона є актуальною і потужною наукою, оскільки має здатність безпосередньо впливати на формування світогляду особистості, а також є складовим чинником виховання загальної культури кожної окремої людини і суспільства в цілому.

Вивчення цього питання дало можливість зрозуміти причини констатованого явища (значного дублювання змісту вищезгаданих робочих планів). Справа у тому, що серед вчених існує різне трактування самого поняття "культура". Практично, всі численні існуючі дефініції можна звести до двох точок зору на культуру – "галузевої" та "антропологічної" [4]. "Галузева" точка зору базується на традиційних уявленнях про культуру як "високе" мистецтво та культурно-історичну спадщину. Дещо іншим є "антропологічний підхід", за яким культура розглядається значно ширше, – як цілісний спосіб життя суспільства (народу), як невід'ємний компонент суспільного розвитку, без якого господарче та технологічне зростання втрачає якщо не сенс, то значну частину своєї цінності [4].

Відомий український мислитель Юліан Вассіан [1] стверджував, що моральну силу, духовну зрілість народу вирішують не її геніальні одиниці, а проникнення культури в життя всієї спільноти.

Одним з основоположників напрямку в сучасних культурних дослідженнях, який ґрунтується саме на такій "антропологічній" концепції культури, на рівному й серйозному підході до всіх її частин та елементів, був британський літературо-

знавець і культуролог Реймонд Вільямс, якому, власне, й належить відоме визначення **"Культура є вся цілісність способу життя"** [6].

Слово "культура", на думку Р. Вільямса, вживається у цих двох сенсах:

- щоб означати увесь цілісний спосіб життя (для понять, що поділяються всіма);
- щоб означати мистецтва й науки (для процесів відкриття, для творчих зусиль).

Деякі автори резервують згадане слово лише для одного з цих значень, однак, автор наполягає на обох, на значущості й важливості їхнього взаємозв'язку [6].

Саме таке, кажучи словами Р. Вільямса, "буденне життя слова й думки", або ж, "вписування себе в свою землю" [6], й не отримали поки що належної уваги з боку українських культурологів, і в навчальних програмах курсу "Історія української культури", на відміну від мистецтва.

Таке звужене одностороннє розуміння поняття "культура" і є причиною того, що практично у всіх робочих планах викладачів навчального курсу "Історія української культури" (у найрізноманітніших вишах України) планується висвітлення питань виключно **художньої** культури України і повністю ігноруються питання побутової культури українського народу.

Початком своєрідного прориву у розширенні трактування поняття "Культура" можна вважати цікаве дослідження групи вчених Українського центру культурних досліджень та Інституту культурної політики з проблем сучасної української культури – О. Гриценко (редактор-упорядник), М. Стріха, В. Солодовник, Є. Кононенко, О. Різник, С. Тримбач, Л. Новикова, М. Рябчук, І. Кравченко, Н. Гончаренко, В. Шемотюк, О. Мірошніченко, Т. Шумейко [4]. Саме цією групою вчених проведено дослідження так званої популярної культури.

Культура трактується в даному випадку як широке поняття, що охоплює не лише мистецтво, а цілісний спосіб життя суспільства (народу).

Популярною культурою називають ту галузь культури, яку приймає і розуміє більшість населення в будь-яку історико-культурну епоху [4]. Досліджень, присвячених сутності цього поняття, поки що не багато. Популярна культура включає інформацію, яка, з одного боку, є близькою для кожного студента, тому що охоплює цілісний спосіб життя кожного. З другого боку, – ця культура часто не усвідомлюється індивідумом, не є предметом його цілеспрямованої уваги й удосконалення. Основна тематика стосується становлення звичаєво-обрядової культури, медичної культури, садівництва, кулінарії, науки, освіти тощо.

Цікаві дослідження знаходимо у І. Дзюби [3]. Він власне і стверджує, що "національна культура – це не тільки твори професійного чи народного мистецтва, то вже її вивершення, а її підґрунтя – це насамперед буденне життя слова і думки, незліченних душевних актів..." [3, с. 313].

Унікальним тематичним блоком, який фактично є основою української культури, (до речі, і професійної і популярної, буденної) є український фольклор. Культура народу – це, перш за все, її витoki, джерела, починаючи з філософсько-інформаційного розшифровування явищ фольклору, який своєю образністю пронизує абсолютно усі сторони буття (міфологія, старовинна казка, обрядова система, це система вірувань, народна медицина, мова, освіта, культура побуту, наука тощо). Це є фундаментом культури українця, основою його духовної сутності і менталітету.

Особливої уваги заслуговує, на наш погляд, розгляд ряду тем, пов'язаних з витокami нашої культури, які є першоджерельними у формуванні інформаційно-світоглядного осягнення явищ сучасності і саме ці питання у навчальних курсах "Історії української культури" висвітлюються дуже поверхнево, або не висвітлюються взагалі.

Витoki культури – це та своєрідна символічно-образна інформація, яка щедро представлена в українському фольклорі, але вона "зашифрована" особливою мовою символів, якою рідко хто сьогодні володіє достатньою мірою.

Студенти 1-го курсу, так само як і школярі випускних класів школи, у своїй більшості (85 %) вважають фольклор і всю старовинну звичаєву культуру архаїзмом, "примітивщиною", "бабськими забобонами". У кращому випадку, вони говорять про те, що це творчість наших предків і її потрібно шанувати. Рідко хто вважає, що фольклор – це цікаво, це особлива інформація про світотворення, про єдність

Людини і Природи та інші тайни життєтворення, про те, що нерідко найсучасніші відкриття вчених тільки пояснюють те, що було відоме нашим предкам давним-давно! Все це, на жаль, має серйозні об'єктивні причини.

Стереотипи саме такого байдужо-негативного відношення прищеплювалися десятиліттями нашою системою освіти, але причини значно глибші. Радикальний філософський матеріалізм все ще є основною ідеологічною основою сучасного наукового світогляду. Поки що у світі науки тільки почали появлятися дослідження, автори яких зуміли вийти з-під матеріалістичної зашореності.

У роботі зі студентами доцільно розглядати такий пласт культури як фольклор через призму новітніх наукових течій, через динаміку парадигм і функціонування наукових теорій. Тільки такий підхід може наблизити їхнє сприймання до справжнього розуміння мудрості предків, досягнути таїнство прочитання символів, які нам залишили предки. Л. Саннікова [5] справедливо зазначає, що революційні відкриття в природничих науках: квантово-релятивістській фізиці, теоріях дисипативних структур, а також у дослідженні мозку, парапсихології, холізму, нові концепції у біології, генетиці, ембріології дозволили суттєво змінити погляди на природу виявлення багатьох феноменальних явищ (реліктових пластів) культури, які раніше сприймалися негативно під впливом ідеологій або догматизму [5].

Влучно описав цю ситуацію С. Гроф: "Давні духовні системи та первісні міфи здаються доволі дивними тільки тому, що їхній науковий зміст або невідомий, або викривлений антропологами та філологами..." [2, с. 47].

Актуальними виявляються сучасні роботи у цьому напрямку наших сучасників М. Єліаде, В. Налімова, С. Сухоноса, П. Харченка, О. Бугайова, К. Уїлбера, С. Грофа, Р. Уолша, в яких звучить думка про повернення сучасної людини до авторитету знань предків, які були втіленням гармонії між Людиною, Природою і Творцем.

Л. Саннікова [5], проаналізувавши певний масив наукових досліджень, присвячених даній проблемі, робить висновок: традицію світогляду давніх українців слід вважати однією з великих світових культур. Відкриття останнього століття яскраво підтверджують сказане. Мова йде про відкриття В. Хвойкою Трипільської культури, відкриття В. Даниленка основ космогонії у кераміці племен циркумпонтійської зони, відкриття протоміст Трипільської цивілізації, писемного архіву Євразії у гротах Кам'яної Могили.

Як свідчить власний педагогічний досвід, інформація про сучасні наукові дослідження, які здатні науково пояснити феномен фольклору, мають великий вплив на студентів. Для переважної кількості студентів ця інформація є буквально відкриттям, яке стає переломним моментом, за яким виникає стійкий інтерес і починає формуватися почуття поваги до культурних надбань наших прапредків.

Важливою умовою подачі інформації студентам про витоки нашої культури є варіативність різних версій, трактувань. Адже, яка б тема не розглядалася, ми нерідко зустрічаємося з тенденційністю, із спеціальними викривленнями, з фальсифікацією, а іноді і з прямим політичним замовленням. Важливо психологічно настроїти сприймання студентів на те, що попереду ще буде багато нових відкриттів, які будуть або утверджувати, або перекреслювати існуючі догми і версії пов'язаних з нашим далеким минулим.

Конкретизуючи тематику, яка була особливо цікавою для студентів (Інституту мистецтв ПУНПУ) – доцільно виділити наступні питання: трипільська культура та символіка узорів на її виробах у контексті символіки сучасної української вишивки та писанкарства; календарно-обрядова система, її символіка та особливості функціонування; українська мова, особливості словотворення; вірування, релігії; міфологічні символи; український календар і тайни його становлення; козацька педагогіка – як унікальне явище української культури; символіка української казки, пісні, символіка звичаєво-обрядової культури українців.

Сьогодні кожна лекція вимагає додаткових інтерактивних методик. До послуг викладача – величезний арсенал науково-популярних фільмів, які дають студентам багато цікавої, а іноді і суперечливої сучасної інформації. Найбільш продуктивними є лекції та семінарські заняття, до яких студент зобов'язаний передивитися певні фільми, прочитати відповідну літературу. На самому занятті відбувається полеміка, де студенти відстоюють свою точку зору. Оскільки інформація щодо різних явищ нашої культури протягом століть була дуже політизованою, викривлювалася, –

створити проблемну ситуацію, стимулювати творчий пошук відповідної цікавої інформації досить легко. Дуже хороший ефект дає метод творчих проєктів. Найголовніше те, що подібні обговорення запам'ятовуються студентами, впливають на їхні переконання, формують їхній світогляд.

Отже, говорячи про особливості викладання курсу "Історії української культури" в системі мистецько-педагогічної підготовки фахівця, доцільно особливо підкреслити важливість широкого багатозначного розуміння самого поняття "КУЛЬТУРА", залучення тематики, яка висвітлює проникнення культури в життя всієї спільноти,

Література

1. Вассиян Ю. Історія і людина [1948] / Ю. Вассиян // Українська філософсько-історична думка (перша половина XX століття) : хрестоматія / укл. В. Артюх. – Суми, 2004. – С. 208.
2. Гроф С. Психология будущего: Уроки современных исследований сознания / С. Гроф. – Издательство Института трансперсональной психологии. – М., 2001.
3. Дзюба І. Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність? / І. Дзюба // Україна. Наука й культура. Щорічник. – 1988. – Вип. 22.
4. Нариси української популярної культури / за ред. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 1998. – 760 с.
5. Саннікова Л. Свята Мова Творця у Звичаї Народу: Еніофеноменологія старо-української культури / Л. Саннікова. – К. : Аратта, 2005. – 776 с., 236 іл., 29 схем.
6. Williams R. Culture is Ordinary // R. Williams, Resources of Hope. Culture, Democracy, Socialism. – London : Verso, 1989
7. <https://www.google.com.ua/search?client=opera&q=програми+та+робочі+плани+курсу+Історія+української+культури&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>. – Назва з екрана.